

Игорь Дацкив

**УКРАИНСКИЙ ВОПРОС НА ПАРИЖСКОЙ МИРНОЙ КОНФЕРЕНЦИИ:
ИСТОРИОГРАФИЧЕСКИЙ АСПЕКТ**

В данной статье освещается особенное внимание исследователей к анализу позиции государств-победительниц относительно украинской государственности, которая оказалась на Парижской мирной конференции (18 января 1919 – 21 января 1920) объясняется значимостью ее решений для послевоенного мироустройства и судьбы украинской государственности в частности.

Ключевые слова: конференция, дипломатия, государственность, Антанта, Париж.

Igor Datskiv

**THE UKRAINIAN QUESTION AT PARISIAN PEACE CONFERENCE: A HISTORIOGRAPHY
ASPECT**

In this article lights up the special attention of researchers to the analysis of position of states-victresses in relation to the Ukrainian state system that appeared at Parisian peace conference (18 January 1919 – 21 January 1920) explained meaningfulness of its decisions for Post World War arrange and fate of the Ukrainian state system in particular.

Key words: conference, diplomacy, state system, the Atlanta, Paris.

УДК 94–055.2 (477).83/.86 “1914/1918”

Мар'яна Байдак

**“ЖІНКА ІЗ ФРОНТУ” (НА МАТЕРІАЛАХ ОСОБОВИХ ДЖЕРЕЛ ГАЛИЧНИНИ
ПЕРІОДУ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ)**

На підставі особових джерел, як “чоловічих”, так і “жіночих” текстів, реконструйовано образ “жінки з фронту”, що був сформований українцями Галичини під впливом Першої світової війни. Охарактеризовано мотиви, настрої, особливості поведінки жінок у військових формуваннях. Місце жінки на фронті аналізується в контексті “внутрішньої емансипації” та подолання упереджень щодо попередніх традиційних поглядів чоловіків, які обмежували сферу жіночої реалізації сім'єю та домом. Крізь призму соціально-психологічних характеристик розглядається сприйняття жінкою “ нової себе” та готовність громадськості сприйняти жінку, яка змінилася. Стверджується, що поряд із новими можливостями самореалізації та досягненням рівноправності, перед “жінкою з фронту” постало чимало нових проблем, які вплинули на її повоєнне життя.

Ключові слова: жінка, Галичина, Перша світова війна, Українські січові стрільці, гендерні відносини.

Перша світова війна змусила жінок взяти на себе нові обов'язки, які раніше їх не стосувалися і не були їм відомими. Цей досвід створив інший тип жінки – “жінки із фронту”. Постало питання, чим вона відрізняється, чи є кращою / гіршою від жінки минулого часу, яка не була на передній лінії фронту. Відповіді на це питання були різними, часто суперечливими, адже вони залежали від особистого світогляду, досвіду та індивідуального розуміння жіночого ідеалу. Одні вважали цей тип жінки цікавішим, загалом вартісним, захоплювалися її самостійністю та енергією, а інші вбачали в таких жінках лише недоліки, звинувачували їх у “завмиранні жіночності”. Попри різні характеристики, можна однозначно ствердити, що “жінка з фронту” стала іншою, аніж була “вчора”.

Події війни спонукали жінку залишити тихе “домашнє вогнище”, вийти з-під опіки батька чи чоловіка у широкий громадський світ та зайнятися новим колом життєвих проблем. Такі обставини вплинули і на психологічний стан та сприймання жінкою самої себе. Узагальнити психологічний образ тогочасних жінок складно, оскільки він часто змінювався. Не усі жінки були готовими до нових викликів. Перехід зі спокійного сімейного життя до активної громадської чи військової діяльності часто давався нелегко, а частина жінок все ж таки воліла залишитися під опікою чоловіка чи батька, якщо це тільки було можливим.

Метою цього дослідження є представити жіночі образи, які були сформовані під впливом Першої світової війни та на базі особових джерел проаналізувати настрої, мотиви, поведінкові моделі “воюючих жінок”.

У статті використано ґендерний підхід, який покликається на соціокультурний контекст (виховання, оточення, традиції), дає можливість "дивитися" на жінку як на культурний і суспільний феномен, шукати причини поведінки жінок і чоловіків, а також показує сприйняття війни в контексті взаємин між чоловіками й жінками.

Перша світова війна поставила під сумнів традиційні уявлення про роль та місце жінок у сім'ї та суспільстві, давши їм можливість зайняти рівні (можливо й вищі) позиції з чоловіком у щоденному житті. Специфіка відтворення власне жіночої самосвідомості, тобто історії "ставання" особистістю-жінкою (жінкою, яка воює), її бачення публічного і приватного простору в умовах війни ще не повної мірою досліджена, оскільки тривалий час такий досвід вважався вузько приватним. Розкриття цієї теми можливе через дослідження – щоденників, мемуарів і листів учасниць подій. З таких джерел можна почерпнути детальну інформацію про повсякденні практики "маленької" людини, її бачення та розуміння світу, ставлення до подій та інших людей. Для висвітлення образу "жінки із фронту" очима чоловіків були використані чоловічі тексти, насамперед спогади М. Галуцинського [20] та інших осіб.

Перша військова формація, у якій брали участь українські жінки, була пов'язана із пластовим рухом, започаткованим І. Чмолю у 1913 р. З початку війни молоді українки, які ризикнули непокорю патріархальним нормам, сформували жіночу чоту при відділі "Січові Стрільці II" чисельністю 33 особи, яку очолила Олена Степанів. Серед перших волонтерок були Катря Пацулів (у заміжжі Лотоцька, комендант жіночої чоти "Повітової січі"), Павлина Михайлишин (вістун УСС), Марія Петруняк, Марія Гіжовська-Крілик – гімназистки, Софія Худяк-Липкова, Марія Терлецька, Анна Лендзик-Цар, Наталія Рихвицька, Емілія Кушнів, Анна Кушнір-Плетінкова, Марія Фединак-Коник, Іванна Коник, Марія Чмир-Косак, Софія Чмир-Левицька, Софія Навроцька-Трач, три сестри Орисіківни – вихованки учительських семінарій, Степанія Пашкевич, Савина Сидорович, Ольга Левицька-Басараб, Гандзя Дмитерко-Ратич, Іванна Мурська, Анна Лонцька, Оприсківна, Дора Вавівна-Волошак, Дарія Білинська-Навроцька, Марія Бачинська-Донцова та інші [1, с. 128].

Чим манила і причаровувала молодих жінок та дівчат страшна і в наслідках аж ніяк не приваблива війна? Однозначної відповіді на це запитання не мали й самі учасниці воєнних дій: "Чи порив молодості, заборона битися в рядах з людиною, страхіття переживань, бажання незвичайних пригод, нудьга буденщини, втеча від життєвих обов'язків; чи, може, бажання самопожертви, невтишний голос людської душі, що наказує в деяких моментах життя сповнити цей, а не інший обов'язок; чи, може, охота доказати світові, що ми, жінки, здібні до всього – кинуло нас в обійми війни?" [2, с. 3]. О. Степанів виділяла три типи жінок, які пішли на фронті, а відтак і вказувала на їх мотиви: "перший: обов'язковий і працьовитий, як на кожному іншому місці в житті. Другий: легкодушний, але відважний, що легким способом старався здобути славу. Третій: грабіжний, що використовував хаос воєнного безправства для власної наживи" [2, с. 3].

Шлях на фронт у кожної з усусусок був різним. У 1914 р. у коші на Закарпатті усусуски пройшли короткий вишкіл, після чого були призначені до різних відділів. Так, І. Кузь, після служби в Червоному Хресті, була призначена до кінного загону УСС. Г. Дмитерко брала участь у бойових операціях у травні-вересні 1915 року, а згодом переведена до коша УСС. С. Галечко несла сторожову службу в сотні Носковського й стала розвідницею чоти. О. Степанів добралася до війська зі значними труднощами, адже сфотографувавшись на військово-посвідчення в однострої, вона була схоплена як "шпигунка". Після вигнання стрілецького ешелону протестувала, але поїхала на фронт у складі сотні І. Чмоли [3, с. 24]. Ще до успішного полагодження цієї справи на військово-службу намагалася вступити С. Галечко. Під час своєї зустрічі з О. Степанів вона зазначала: "Я чула, що Вас до війська не прийняли, але з Вашого приїзду бачу, що не уступаєте від своїх домагань. Якщо Вас приймуть, то і я стану стрільцем. Нам треба діяти спільно" [4, с. 40].

Жінки, які стали до лав Українських Січових Стрільців чи Галицької армії, не були готові до "чоловічого побуту" війни, адже їм доводилося проходити багатокілометрові відстані, несучи важкі наплічники, що, за спогадами О. Степанів, містили: "білля, легкі черевики, щітки, дві запасові консерви, 1 том Ніцше і Коран. Нагорі припнятий ремінцями плащ і їдунка, під сподом – звичайний коц, і в малій ташці – приписана кількість набоїв. Набоями наповнені ще усі чотири малі набійниці, насилені спереду на ремінь. Гарна ти, моя, торністро, і люба, але твій милий приписовий тягар донині чую на своїх плечах!" [5, с. 17]. Вони потерпали через відсутність житла, ночували під відкритим небом, що становило загрозу для життя. Так, Г. Дмитерко згадувала: "не могла задрімати, бо холодно було й сильна стрілянина мене нервувала. Кулі блукали між нами. Рано показав мені німець-лікар кульку в паркані, що вночі застрягла над моєю головою [6, с. 1]. Проте рішення стати вояком, не останню роль у якому відіграла орієнтація на досвід полячок [3, с. 28], прийняли "з найглибших почувань українки, а їх уділ у світовій війні був не дешевим жестом, а поважним, хоч гірким, та постійним ділом" [7, с. 6]. Цих жінок об'єднала спільна мета та ідея: "Одна

ціль стояла їм перед очима: рідне військо українське і одна держава. Збудувати і обороняти Україну, було єдиною їх метою" [8, с. 18].

На фронті жінкам доводилося слухати й виконувати накази, бути точними, обов'язковими у виконанні завдань, цінувати кожну хвилину, зі "затисненими зубами" переносити злобу, приниження, страх, голод і невтомну працю: "Наша робота опиралася на виставлюванню польових варт на вершках 981 і 983 м. Служба була тяжка. Треба було драпатися високо на гору, робити 24, а навіть 36 годин служби при сильнім морозі і снігом покритих вершках" [9, с. 51]. Реалії фронту навчили жінок радіти хвилинам відпочинку, красі природи, вдячності та довірі товаришів, змусили спокійно зустрічати невідоме, не жаліти життя та нічому не дивуватися, відповідати за життя і смерть не тільки свої, а й доручених їм людей. Жінкам доводилося "разом із своїми товаришами по зброї – чоловіками, лежати в окопах, ділити з ними хліб з наплічника і ром з польової фляжки, зносити всі незгоди і збурення гарячої битви" [10, с. 115].

Жінки разом зі своєю сотнею щоденно жили в очікуванні нового наказу, адже "як поведеться, покаже завтрашня днина". Коли не вдавалося знайти помешкання для ночівлі, доводилося спати "на горі, на снігу, на сні", або ж "довший час ніччю стояти на середині дороги [...] при сильнім дощі, коли вода лилася за карк, убрання перемокло" [9, с. 54]. Такі побутові умови, а також страх перед можливою битвою, нівелювали будь-які відчуття та розуміння життя, які були до фронту, тому О. Степанів згадувала: "Там (на фронті. – М. Б.) всього сього не помічається. Що там значить зимно, вітер, мороз. Одно тяміш: перед тобою ворог, у твоїй силі його здержати, а то і гнати, знищити... І женеш вперед, на ніщо не зважаєш" [11, с. 2]. Життя на війні змушувало миритися не тільки з побутовими негараздами, а й сприяло "освоєнню" феномену смерті, яка ставала чимось буденним, зрозумілим, неминучим, а отже й нормальним явищем: "По дорозі стрінули ми побоєвище з битви з попереднього дня. Вид був страшний. Непозбирані трупи з порозчереплюваними головами, а круг них розсипані листи, книжки до молення, а далі цілий ряд борців над викопаною вже ямою, з повикривлюваними чертами і членами тіла. Застиглі в позах, в яких насочила їх смерть [...] Ми пішли далі" [9, с. 56].

Умови фронтового життя не ділили людей на кращих / гірших, освічених / неосвічених, чоловіків / жінок. Тому перед жінками, які воювали на полі бою, так само, як і перед чоловіками, була загроза потрапити під ворожий приціл, чи опинитися у полоні (так трапилось з О. Степанів і С. Галечко). Про своє "щастя в нещасті", врятувавшись від полону, Г. Дмитерко згадувала так: "Перед мною на яких сто кроків біжать двоє москалів і кричать: "Стоять, австрияк!" [...] біжить хорунжий Ковалик. На бігу довідалась я, що наших багато попало в полон [...] "Якби я Вас не стрінув, товаришко, хто знає, що з Вами було би. Я останній вирвався з того пекла", – сказав хорунжий Ковалик [6, с. 1].

Обов'язки вояка, які видавалися жінкам як фізично, так і психологічно важкими, а також воєнна справа, яка щохвилини приховувала у собі загрозу смерті, врешті привели жінок, котрі побували на фронті, до висновку про небажану масову участь жінок на війні. Ще під час війни вони переконували інших жінок, які бажали долучитися до війська, що їх обов'язок – не воювати, а сіяти та збирати збіжжя, адже солдатам потрібні продукти; виганяти з села дезертирів; заохочувати братів, наречених, чоловіків і синів виконати обов'язок вояка, а також допомагати пораненим і хворим, а "ця праця буде так само вартісна, як трупи вояків-чоловіків" [2, с. 3].

Особисті відносини між жінками-вояками в умовах межової ситуації складалися по-різному, могли з часом зазнавати певних трансформацій. Так, до прикладу, дружні взаємини від початку війни склалися між О. Степанів і Г. Дмитерко, хоча у військовій кар'єрі вони йшли різними шляхами. Підтримували ці стосунки і після вінчання Гандзі (Олена навіть стала хресною мамою одного з її синів). Разом із чоловіком Г. Дмитерко спочатку переїхала до Кам'янця-Подільського, а згодом – до Рогатина. Після відвідин подруги, О. Степанів згадувала: "Рогатин. Бурса. Бурсацька харчівня. Придалося знання військового харчового діла. Робота йде справно, скоро і добре. Кожний удар треба перенести: розв'язання гімназії, недугу найближчих. Чотирьох дрібних синів виховати треба, а життя не знає ласки" [6, с. 1]. Після закінчення війни жінки навідували одна одну, нерідко могли порозумітися без слів, проте обидві шкодували, що "не все брали життя таким, як воно є" [6, с. 1].

Інший сценарій стосунків війна "написала" для О. Степанів і С. Галечко. Вони належали до різних австрійських військових частин, дороги їх перетиналися нечасто, тому на початку війни "не було між нами звірювань, ні розмов на особисті теми". Для О. Степанів Софія не стала подругою, як Г. Дмитерко, вона "залишилась мені нерозгаданою, так загадковою, як загадкою були її непорушне обличчя і сині, замрячені, закриті важкими повіками очі". Проте, коли у 1917 р. їм довелося проводити більше часу разом, жінки потоваришували: "У вільних хвилинах я заходила до неї. Вона радо розказувала про своє життя на фронті в часі моєї неприсутності, і тоді її очі оживали. Любила рух, вічну перемену, вояцьке життя і дуже поважно ставилась до свої старшинських завдань. З часом її відносини до мене стали сердечніші. Я почала розуміти її. Самотність і одностайність

кадрового життя були їй так осоружні, що вона усіма способами хотіла вирватись на фронт" [4, с. 41].

Після війни кожна жінка вибрала свій шлях: Г. Дмитерко намагалася поєднати сімейне життя з громадською роботою, О. Степанів учителювала. Найтрагічніше склалася доля С. Галечко, яка не знала, що робити далі: "Що буду робити? Не маю сил починати життя наново. Маю половину професорського іспиту. Треба знову братись до студій – але як? Очі страшенно болять, треба лікувати – за що? Батько допомогти не може... Для мене немає рятунку... За тиждень прийшла вістка про її смерть" [4, с. 42]. Згідно з офіційною версією, Софія втопилася, купаючись у річці. Однак, на думку О. Степанів, це не був нещасний випадок. Невідомо тільки, чи прийняла вона рішення у момент розпачу, чи після довгих і болісних роздумів. На такий вибір могли вплинути різні чинники: розрив із ріднею, яка мала пропольські настрої (як українку її виховала сестра батька), загибель нареченого Куровця, хвороба, а також рішення про виключення жінок із війська, що позбавило її справи, яку вона сприймала як сенс життя [12, с. 14].

Повернення до мирного життя, за словами О. Степанів, виявилось тривалим і складним: "Привикала до спідниці, але повірте, зразу приходило мені це дуже тяжко. Почувала себе зовсім неповоротно в жіночій одязі. І знаєте – якось попросту не знала, що було зробити з особистою свободою... наче б заважала вона. Довго-довго часу потрібно було, щоб знову "тілом і душею" повернутися до нормального стану" [12, с. 15]. У перші післявоєнні роки строгий солдатський характер О. Степанів на собі відчували її учениці: "Раптом понісся гострий, скрипучий голос команди: "Сідати, встати, сідати, встати, сідати, встати!...", – аж поки ми всі рівно, як одна, й безшумно не виконали наказу" [13, с. 7].

Екстремальні умови, які порушили звичний розподіл гендерних ролей мирного часу, позначилися не лише на жінках. Чоловікам також довелося задуматися над питанням, ким була, є і стане жінка після війни. Нетипова раніше поведінка, амбіції, настрої жінок стали причиною широких обговорень серед чоловіків, які за своїм поглядом щодо участі жінки на фронті поділилися на дві групи: ті, які приймали та підтримували нові стремління жінок, і ті, хто їх заперечував, вважаючи, що завдання жінки – опікуватися родиною і виховувати дітей.

Ще до початку Першої світової війни до теми жінок на війні звертався І. Франко. У його поезії "На пастівнику" була відображена бесіда молодих хлопців, які мали пасти вночі коней, а насправді розважалися розмовами на різні теми, а насамперед про можливу війну та участь у ній жінок:

– Війна? Та з ким?

– Ну, звісно, з москалем [...]

Ха, ха! То, може, й нашу Феську візьмуть?

Го-го, тота на гранатира придасться.

То не сміх, я то віддавна

Гадаю вже: чому беруть до війська

Лиш парубків? Чи то дівок нема

Таких здорових, рослих і відважних?

Чи дівка не такий же чоловік,

Як парубок? [14, с. 255].

На цьому розмова хлопців перейшла на інші теми, а один із них категорично ствердив, що війни не буде. Отже, І. Франко передбачив присутність жінок на полі бою. Щоправда, галичанки на фронті не вирізнялися ні зростом, ні кремезністю (відвага – інша річ). Усе ж фраза: "Чи дівка не такий же чоловік, як парубок?" показує, що деякі сучасники поета були готові прийняти рівноправність жінок з чоловіками, дозволивши їм брати участь у, здавалося б, винятково "чоловічій" справі. Про наявність таких настроїв серед селянства свідчать і згадки О. Степанів: "Відношення сільських хлопців, тобто звичайних рядовиків, було куди краще, як товаришів-інтелігентів. Селянські хлопці були перш за все справедливі. Вони знали, що ми на свій старшинський ступінь заслужили, й вони не робили різниці в своїм відношенні до нас чи старшин-мужчин" [12, с. 14].

"Жінка із фронту" була новим явищем для чоловіків у військових формуваннях. Серед 33 усусусок найцікавішою "темою" для обговорення був приклад О. Степанів, С. Галечко і Г. Дмитерко. Спогади про жінок на війні та ставлення до них солдатів залишив О. Назарук [15]. Уперше він побачив О. Степанів на одному зі з'їздів Української радикальної партії (була запрошена як гість) – та, отримавши відповідь, що "молоденька, струнка і симпатична панночка, котра виділяється серед присутніх своїм просто дитячим личком", – це О. Степанів, перестав далі цікавитися цією дівчиною, "бо про неї тоді скрізь говорили". О. Назарук, як і більшість тогочасних чоловіків, вважав, що "найліпша та жінчина, про котру найменше говорять" [15, арк. 1].

Цікаво порівнювати нотатки О. Назарука з характеристиками чоловіків-воїнів. Згідно з ними, солдати – здебільшого мужні, витривалі, відважні, орієнтуються на карті та місцевості. Але кожен

має і "слабкі сторони", які відзначали товариші по службі: хтось був амбітний, хтось – скупий, "не боязкий і не хоробрий", "кепський жовнір" тощо. Часто солдатів наділяли жіночими рисами з негативним підтекстом: "м'яка вдача", "делікатна інтелігентність", "ніжний і вразливий до ексцентричності й уроєня", "мало в нім мущини". Стосовно жінок на фронті, то їх колеги (Р. Дудинський, І. Іванець, Р. Купчинський) відзначали військову кваліфікацію, придатність дівчат на фронті. Опитані бійці були переконані, що у приході на фронт жінки демонструють свої модерністські вимоги [16; 17].

Чимало оціночних суджень чоловіків спиралися на досвід особистого спілкування. Зокрема, про О. Степанів говорили: "Певна себе, бо знала, що гарна дівчина" [7, с. 6]. Були випадки, коли О. Степанів хотіли заарештувати свої січовики. Після цього І. Іванець писав: "Натура ексцентрична, подібно як Чмола, не знала, чого хоче. Поділлала на неї російська революційна література. І як стрілець зав'язалася вона ще під впливом емансипаційного руху. На крісі, його складі і механізми знаменито розумілася, так само на револьверах" [17, арк. 111]. Озвучував цей січовик й інші думки: "Мабуть, не в силі вона любити нікого і як вийде замуж, то або з інтересу, або хто її заімпоує чим. Вроджена конспіратистка. Інтелігентна і гарна. Добра, але не з жіночого чуття, тільки з якогось вираховання" [17, арк. 111]. Січовики помічали "репрезентативну" поведінку О. Степанів. Усі говорили, що вона кокетлива, але це заперечував Р. Дудинський – "я того не бачив". Усі солдати дійшли висновку, що О. Степанів нікого не любила, однак як "цілість тип симпатийний". Вона скрупульозно займалася адміністрацією сотні І. Чмоли: "Поводилась морально так, що важко було припустити, аби хто поважився братися до неї. Чиста була і в одежі, милася і чесала. Чемна була з усіма" [17, арк. 111 зв.]. Командант сотні Р. Купчинський так висловився про О. Степанів: "Знаючи про свою славу і розголос, горда була на се і давала се відчуті інтелігентним стрільцям. Іритувало її те, як хтось мало звертав на неї уваги. Деспотична вдача, що не любила опору. Все-таки дискутування допускала, відношення її до Чмоли було зимнійшо, чим Чмоли до неї. Здаєся, що скількість почитателів її краси була її приємною" [16, арк. 37].

Попри те, що у вільний від боїв час чоловіки порушували тему особистого життя та обговорювали приватне життя жінок, останні запевняли, що у воєнних буднях людина жила лише загальновійськовими категоріями. На зустрічі "Українського жіночого комітету", коли при прощанні О. Степанів цілували її товаришки, один з чоловіків жартував: "Як то добре бути хлопцем, пані Оленко, – усі панночки цілують. Вона усміхнулась. А в полі за се – усі хлопці, – здотепував один із присутніх паничів. Оленка Степанівна змірила його остро та сказала поважно: Не про се там думається, пане товаришу" [18, с. 3]. Така позиція жінок щодо взаємин з чоловіками на війні відображена й у народній творчості:

Хто ж бо там іде і перед веде?

Диво! Се наші дівчата!

Личко, як мак! Кругом козак –

Душа стрілецька завзята.

Не цілуйте їх! На війні се гріх [19, с. 121].

На основі спогадів вояків складно типологізувати образ жінки на полі бою. Відгуки про С. Галечко відрізнялися від характеристик О. Степанів. Згідно з нотатками О. Назарука, ця дівчина була значно слабшою, маленька і не надавалася до роботи як "санітет". С. Галечко, на відміну від О. Степанів, не звертала уваги на свій зовнішній вигляд: "жаль її було – супроти неї ніхто не уважав, як супроти Степанівної". С. Галечко завжди була сумна і "зрезингована", "стояла все одинцем і не мала точки опору ні помочи" [20, с. 51].

Образ С. Галечко бачимо у вірші І. Карлючка, який представив свою героїню маленькою дівчинкою з лялькою, тоді школяркою, студенткою, автор прокоментував з деякою насмішкою її військову службу в лавах УСС, нагородження медаллю:

Граюсь я стрілецтвом славним

Наче лялькою малою.

У дитячі роки давні,

Тішуся сама собою.

Правда, шабля довга трохи,

Та як візьму в руку кубу,

Я військові ставлю кроки,

Я стрілець вже на всю губу [21, арк. 9–9 зв.].

Незважаючи на таке іронічне ставлення до С. Галечко, "одіта в простий, дещо уже над шарпаний польовий стрій, з крісом на рамені" [22, с. 185], вона від початку війни щоденно була у полі і за весь час хворіла лише 9 днів. Не менш відважною була І. Кузь, яка брала участь в боях на горі Маківці, а опісля "прорвалася аж до російського скоростріла й одною-однісінькою ручною

гранатою розбила цей скоростріл враз з його обсадою" [22, с. 185]. Про воєнну службу та обов'язки жінок чоловіки складали пісні:

Десятниця Михайлина і Гандзя Дмитерко
Вже ходили на патрулю, як ся тільки смеркло.
Ірина Кузь і Рисівна все службу робили,
Та щоднини дві години на поста ходили.
І так наші товаришки тяжко воювали,
Що москалі, як дикі пси, від них утікали [19, с. 198].

Для чоловіків діяльність жінок, які були особисто відомі кожному стрільцеві, на полі бою серед вибухів снарядів, пронизливого свисту куль, розривів мін, зміцнювала надію на життя. Навіть попри те, що шансів вижити в тому вогненному пеклі було небагато. Ф. Мольнар згадував, що солдати ставилися до дівчат-стрільців "зі зворушливою ніжністю. Вони в розмові з ними поважні і приятельські і навіть на момент не дають їм відчуття, що вони є дівчатами. Ця група [...] оцінює ролі цих бойових дівчат з незвичайною увагою і повагою" [22, с. 186]. Особисто Ф. Мольнар, який мав можливість спілкуватися з дівчатами, відзначав, що настрої, дух і мотиви жіночого відділу може зрозуміти лише той, хто бачив їх віч-на-віч, адже "те, що комусь вдома може видатись чимсь романтично-чудесним у війні, тут є зимною і кривавою дійсністю; питання, які могли би комусь насунутися дома, тут нікому не приходять на думку. Нестерпне і докучливе почуття огорнуло би кожного на думку, що в присутності цих дівчат могли би бути порушені інші справи, а не чисто політичного чи мілітарного характеру. Один погляд очей Софії відсуває літами збирани міщанські жарти і дотепи" [22, с. 187].

В умовах масштабної світової війни жінки виграли свою "маленьку" внутрішню війну. Їм вдалося подолати закорінені у суспільстві традиції, отримати певною мірою рівноправність з чоловіками (принаймні на рівні свідомості, проте не закону), що до цього часу видавалося "нездійсненою утопією". Жінки навчилися незалежно думати і домагатися своїх прав, навіть якщо їх зневажали чоловіки. Після війни "жінка із фронту" самостійно будувала подальше життя, як незалежна та загартована воєнними буднями. Вона дещо по-іншому розуміла відповідальність, аніж ті, хто залишився під опікою батька чи чоловіка. "Жінка із фронту" не підкорялася чужій волі всупереч власним переконанням, головним для неї була чесність із собою, а будь-які дії заради вигоди чи матеріальної користі вважала приниженням людської гідності. "Жінка із фронту" усвідомила, що її призначення як людини виходило поза межі обов'язків дружини й матері, а також що опіка над родиною не була єдиною сферою зайнятості. Реалії межової ситуації, які фактично нав'язали жінці нетипові для мирного часу функції, змусили її скласти іспит "зрілості" перед собою та іншими, а громадськість – прийняти нове місце та інші ролі жінок.

Чи був виправданим закид чоловіків про "завмирання жіночності" в часі війни? Насамперед, потрібно з'ясувати, що вони розуміли під ідеалом жінки, під "вічно жіночим". До початку війни для чоловіка "жіночність" була протилежністю його власній особі. Тобто, він любив у жінці її слабкість, часто безпорадність, здивовані очі, що дозволяло йому "оберігати" жінку і таким чином стояти "вище" за неї. Якщо "жіночність" розумілася саме так, то нема сумніву, що в умовах війни вона безповоротно "завмирала".

Проте, з появою "жінки із фронту", яка продемонструвала сильний характер, рішучість, здатність до самозахисту, ідеал жінки в очах чоловіка змінився. Усе частіше чоловік хотів бачити біля себе жінку із самостійним світоглядом, освічену, яка може самостійно оцінювати дійсність, самовдосконалюватися і водночас допомагати розвиватися чоловікові.

Незважаючи на те, що війна дала можливість жінці зайняти рівноправне місце з чоловіком, вона поставила перед нею низку питань, над якими раніше не замислювалися. По-перше, як поєднати бажання мати незалежне життя вільної людини з материнством? По-друге, як активно діяти у громадській сфері, щоб не зректись особистого сімейного щастя? По-третє, як поєднати обов'язки дружини (господині) з бажанням здобувати освіту? Тому досвід війни поставив перед "жінкою з фронту" нове завдання: навчитися бути одночасно і людиною, і жінкою.

Список використаних джерел

1. Лазарович М. Легіон Українських Січових Стрільців / М. Лазарович. – Тернопіль, 2005. – 591 с.
2. Жінка-воєк // Назустріч. – Львів, 1934. – 15 червня. – Ч. 12. – С. 3.
3. Степанів О. На передодні великих подій: Власні переживання і думки. 1912–1914 / О. Степанів. – Львів, 1930. – 45 с.
4. Софія Галечко. В 25-ту річницю смерті. Остання зустріч // Календар "За народ" на рік 1944. – 1943. – С. 40–42.
5. Моя торністра // Історичний календар-альманах Червоної Калини на 1935 рік. – Львів, 1934. – С. 17.
6. Дмитерко Г. Під Лісовичами (Уривок із щоденника) / Г. Дмитерко // Нова хата. – Листопад 1934. – Ч. 11. – С. 1.
7. О. Л. // Наша мета. – 2 листопада 1919. – Ч. 19. – С. 6–7.
8. Сушко Р. Знак часу / Роман Сушко // Літопис Червоної Калини. – Річник I. – 1929. – С. 18.
9. Записки старшого десятника Олени Степанівної (29 вересня – 1 грудня 1914 р.) // Степанів О. – Дашкевич Р. Спогади і нариси / Упоряд. Г. Сварник, А. Фелонюк; Львівське відділення ІУАД

ім. М. Грушевського НАНУ. – Львів, 2009. – С. 51–59. 10. Жінка – кадет-аспірант у Відні // Степанів О. – Дашкевич Р. Спогади і нариси / [Упоряд. Г. Сварник, А. Фелонюк; Львівське відділення ІУАД ім. М. Грушевського НАНУ]. – Львів, 2009. – С. 115–116. 11. Кабаровська С. Олена Степанівна. Хорунжий Січових Стрільців на засіданню "Українського жіночого комітету помочі" для ранених у Відні дня 15 січня 1915 року (На спомини) / Северина Кабаровська // Українське слово. – Львів, 31 січня 1916. – Ч. 28. – С. 2. 12. Вільде І. Олена Степанівна колись і тепер / Ірина Вільде // Жіноча доля. – 1–15 травня 1939. – Ч. 9–10. – С. 14–15. 13. Залізняк О. Из моїх спогадів про Олену Степанівну / О. Залізняк // Наше життя. – Нью-Йорк, 1963. – Грудень. – Ч. 12. – С. 7–8. 14. Франко І. Зібрання творів: У 50 т. – Т. 2 / [Упоряд. І. Басс, В. Герасименко, А. Каспрук]. – Київ: Наукова думка, 1976. – С. 255. 15. Центральний державний історичний архів України у м. Львові (далі – ЦДАЛ України), ф. 359, оп. 1, спр. 71, арк. 1–3. 16. ЦДАЛ України, ф. 406, оп. 1, спр. 51, арк. 36–44. 17. ЦДАЛ України, ф. 309, оп. 1, спр. 2085, арк. 111–111 зв. 18. Кабаровська С. Олена Степанівна. Хорунжий Січових Стрільців на засіданню "Українського жіночого комітету помочі" для ранених у Відні дня 15 січня 1915 року (На спомини) / Северина Кабаровська // Українське слово. – 30 січня 1916. – Ч. 27. – С. 3–4. 19. Стрілецькі пісні / [Упоряд. О. Кузьменко]. – Львів: Інститут народознавства НАН України, 2005. – 640 с. 20. Галушинський М. З Українськими Січовими Стрільцями. Споми́ни з 1914–1915 рр. / М. Галушинський. – Львів, 1934. – 216 с. 21. ЦДАЛ України, ф. 353, оп. 1, спр. 227, арк. 9–9 зв. 22. Мольнар Ф. Дівчата-бойовики у розстрільній (Звіт воєнного кореспондента із Галицького фронту. Східна Галичина, 13 серпня 1915) / Ференц Мольнар // За волю України. Історичний збірник УСС. В 50-ліття збройного виступу Українських Січових Стрільців проти Москви. 1914–1964. – Нью-Йорк, 1967. – С. 185–187.

Марьяна Байдак

“ЖЕНЩИНА С ФРОНТА” (НА МАТЕРИАЛАХ ИСТОЧНИКОВ ЛИЧНОГО ПРОИСХОЖДЕНИЯ ГАЛИЧИНЫ ПЕРИОДА ПЕРВОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ)

На основании личностных источников, как “ мужских ”, так и “ женских ” текстов, реконструирован образ “ женщины с фронта ”, сформированный украинцами Галичины под влиянием Первой мировой войны. Охарактеризованы мотивы, настроения, особенности проведения женщин в воинских формированиях. Место женщины на фронте анализируется в контексте “ внутренней эмансипации ” и преодоления предубеждений относительно предыдущих традиционных взглядов мужчин, ограничивавших сферу женской реализации семьей и домом. Сквозь призму социально-психологических характеристик рассматривается восприятие женщиной “ новой себя ” и готовность общественности принять изменившуюся женщину. Утверждается, что одновременно с новыми возможностями самореализации и постижением равноправия, перед “ женщиной с фронта ” появилось немало новых проблем, повлиявших на ее послевоенную жизнь.

Ключевые слова: женщина, Галичина, Первая мировая война, Украинские Сичевые Стрельцы, гендерные отношения.

Mariana Baidak

“A WOMAN FROM THE FRONT” (BASED ON PERSONAL SOURCES OF GALICIA DURING THE FIRST WORLD WAR)

Based on personal sources of both “ male ” and “ female ” texts an image of “ a woman from the front ” which was formed by Galician Ukrainians under the influence of the First World War is reconstructed. The motives, attitudes, behaviors of women in military formations are characterized. A woman’s place at the front is analyzed in the context of “ internal emancipation ” and an overcome of the prejudice against the previous traditional views of men, which limited the scope of women’s realization by family and home. In the light of social and psychological characteristics the woman’s new self-perception and willingness of the public to accept a woman who was changed are examined. It is alleged that, along with new opportunities for self-realization and comprehension of equality many new issues raised before “ a woman from the front ” that in consequence influenced their postwar lives.

Key words: woman, Galicia, World War I, Ukrainian Sich Riflemen, gender relations.